

Att göra främlingar

Nation och sexualitet i dagens ryska homofobiska narrativ

Abstract

The topic of homosexuality was until recently a taboo in Russian public discussion, but has during the last years become a hotly debated issue. Analyzing what I call the *new homophobic narrative* I isolate and examine two ways of “othering” homosexuals, constructing them as strangers, when sexual minorities are discussed in today’s Russia. Sexual deviants are portrayed as *threats to the nation* and are *connected to the West and its influence*. Using analytical tools from queer theory, security studies and postcolonial approaches I discuss different ways of configuring the relation between nation and sexuality, identities that are interwoven in the homophobic narrative. This story is theoretically interesting in 1) the way that sexuality is spatialized, i.e. made into geography and 2) how identity is established towards difference, and how dominant categories (Russians, heterosexuals) overlap in the marginalization of their others (non-Russians, homosexuals). I also discuss whether this homophobic narrative can tell us anything about the metanarrative of Russia and the West, and I suggest that some themes in the story we study might reveal a more self-confident, confrontational Russian self-image, and a growing distancing towards the West.

Nyckelord: homosexualitet, nation, Ryssland, narrativ, identitet

Innehållsförteckning

1	Om uppsatsen	1
1.1	Inledning.....	1
1.2	Mitt problem.....	1
1.3	Metodologi	2
1.3.1	Att studera berättelser.....	2
1.3.2	Narrativ makt.....	3
1.3.3	Tillvägagångssätt.....	4
1.3.4	Material	5
1.4	Att begreppsliggöra nation och sexualitet.....	5
1.4.1	Konstruktioner men inga lögner.....	6
1.4.2	Den andre inom oss	7
1.4.3	Den heterosexuella nationen	7
2	Narrativanalys	9
2.1	Ett nytt homofobiskt narrativ?.....	9
2.2	Det homosexuella hotet.....	10
2.3	Västs fördärvliga inflytande	12
2.4	Berättelsens uppbyggnad.....	14
3	Att förstå främliggörandet av homosexuella	16
3.1	Den nationella garderoben	16
3.2	Säkerhetisering av den homosexuelle	17
3.2.1	Vad är säkerhet?	17
3.2.2	Säkerhet och identitet	18
3.2.3	Säkerhet och sexualitet.....	18
3.2.4	Att komma ut i kaos	19
3.3	En homosexuell occidentalism.....	20
3.3.1	Sexualisering av öst.....	20
3.3.2	Ryssland och dess väst	21
3.3.3	Sexualisering av väst.....	22
4	Slutsatser	24
4.1	Dagens homofobiska berättelse sammanfattad	24
4.2	Teoretiska slutsatser	25

4.3	Att skönja den stora berättelsen	26
4.4	Öppningar	26
5	Referenser	28
5.1	Primärmaterial	28
5.2	Sekundärmaterial	28

1 Om uppsatsen

1.1 Inledning

Fram till 1993 var sexuella förbindelser mellan män förbjudna i Ryssland. Relationer mellan kvinnor nämndes inte i lagen, lesbiska blev istället föremål för tvångspsykiatri eller dömdes för andra brott. Det skulle dröja tio år efter avkriminaliseringen innan tabut som omgärdade homosexualitet lyftes och ämnet hamnade på den samhällseliga agendan. Sedan ett par år är "icke-traditionell sexualitet" ett hett diskussionsämne i rysk media, men debatten förs sällan i särskilt homovänliga ordalag. Istället haglar det av hätska utfall mot homosexuella i tidningar, tv och radio. De homofoba stämningarna tog fysisk form i maj 2006, då Moskvas centrum fylldes av tusentals högerextremister, ortodoxa fundamentalister och babusjkor beväpnade med tomater för att protestera mot en planerad marsch för homosexuellas rättigheter. Jag menar att ett särskilt sätt tala om sexuella minoriteter, ett nytt homofobiskt narrativ, håller på att artikuleras i dagens Ryssland. Tankar som ofta luftas är att homosexuella utgör ett hot mot den ryska nationen och att de på något vis är förförda av väst. Denna berättelse är ämnet för min uppsats.

1.2 Mitt problem

De senaste årens heta diskussion om homosexualitet i Ryssland utgör alltså bakgrunden till denna undersöknings problem. När sexuella avvikare utmålas som faror mot Ryssland eller som "perverterade av väst" är det uppenbart att uppfattningar om sexualitet inte alltid kan skiljas från den nationella självbilden. Jag vill närmare undersöka hur denna sammankoppling görs i dagens Ryssland, hur man teoretiskt kan förstå den och vilka insikter den ger oss om vad som uppfattas som ryskhet. Uppsatsens övergripande frågeställning är:

Hur kan vi förstå främliggörandet av homosexuella i dagens homofobiska narrativ i Ryssland?

Studiens syften är *för det första* att säga något empiriskt om det nya homofobiska narrativ som just nu formuleras i Ryssland, *för det andra* att ge olika teoretiska perspektiv på relationen mellan nation och sexualitet för att dessa tillsammans ska

fördjupa vår förståelse och *för det tredje* att – om möjligt – dra en linje mellan narrativet om homosexualitet och den större berättelsen om ryskhet och Rysslands plats i världen, att försöka se det stora i det lilla. Jag tänker nämligen hävda att en studie av det ryska homofobiska narrativet säger oss något mer än ”bara” om vissa ryssars syn på homosexualitet, det kan berätta något om den ryska självbilden och förhandlandet om en ”nationell idé” i dagens Ryssland.

Efter en metod- och begreppsdiskussion börjar jag med en kortare undersökning av vad jag kallar ”det nya ryska homofobiska narrativet” i vilken jag pekar på vissa återkommande teman i denna berättelse, och illustrerar dessa med exempel från det aktuella ryska samtalet. De har gemensamt att de alla sätter homosexualiteten i relation till ryskhet, närmare bestämt att de på olika sätt gestaltar den sexuella avvikaren som en nationell främling. Narrativanalysen fungerar sedan som underlag för en teoretisk djupdykning i förhållandet mellan nation och sexualitet. Utifrån olika infallsvinklar – queerteoretiska, säkerhetsteoretiska och postkoloniala – försöker jag förstå varför den homosexuelle som levt hela sitt liv i Ryssland i detta narrativ plötsligt förvandlas till ickeryss, och vilken roll den sexuella avvikaren spelar för den ryska nationella självbilden.

1.3 Metodologi

1.3.1 Att studera berättelser

Vi lever inbäddade i berättelser. Jag har en uppfattning om var jag kommer ifrån, var jag befinner mig och (i mina bättre stunder) vart jag är på väg. Mellan barndom och nu går en röd tråd, jag betraktar inte mitt liv som en mängd slumpmässiga händelser utan samband, istället har jag en någorlunda klar uppfattning om vad som varit viktigt för att forma mig, och hur dessa skeenden hänger samman. Min personliga historia är lokaliserad i större berättelser: inte minst den om det goda folkhemmet som är på väg att gå förlorat. Generationerna före mig levde, har jag lärt mig, i ett välfärdssamhälle där alla hade en plats och alla togs om hand. Under mitt nittiotal var berättelsen istället att folkhemmet stod vid vägs ände: nödvändiga nedskärningar och social splittring tillhörde intrigen i min uppväxts Sverigehistoria.

Narrativanalysen bygger på antagandet att vi blir de är genom att placera oss själva i berättelser, vilka sällan är våra egna skapelser (Somers och Gibson 1994, s 59). Studiet av berättelser kan säga oss något viktigt om identitet, om varför människor handlar på ett visst sätt och slutligen om hierarkier och makt. Enligt Somers och Gibson har ett narrativ fyra kännetecknande drag. 1) *Delarnas relation* innebär att en berättelse skapar förståelse genom att koppla olika företeelser till varandra i en relationell matris. Händelser, personer och begrepp får i ett narrativ sin mening genom att ställas i förhållande till något annat, och

kan inte förstås isolerade. 2) *Kausalt intrigskapande* innebär att något får sin plats i berättelsen. En händelse förvandlas till episod i dramat genom att blanda in orsak och verkan: vad ledde fram till händelsen och vad blev resultatet av den? Intrigen är berättelsens syntax eller dess logik. 3) *Selektivitet* innebär att ett narrativ skapas genom att göra urval: vad är viktigt och vad lämnas därhän i berättelsen? Också det utelämnade – det historien inte säger utan håller tyst om – är på så sätt en del av narrativet. 4) *Temporalitet, följd och plats* innebär att delar tilldelas en roll i berättelsen som är både kronologisk och rumslig. Narrativ svarar på frågor som ”när?”, ”i vilken ordning?” och ”var?”

Jag nämnde inledningsvis att det finns narrativ på olika nivåer. Våra ”små” berättelser om oss själva är inbäddade i ”större” historier om olika grupper, om samhället, om nationen eller världen. Somers och Gibson talar om berättandets fyra dimensioner: ontologiska, publika, begreppsliga och metanarrativ (1994, s 61 ff). Alla delar de fyra kännetecknen jag redogjort för. Jag studerar berättelser på två nivåer: publika respektive metanarrativ. Ontologiska narrativ – våra personliga berättelser – och begreppsliga – historien bakom våra vetenskapliga begrepp och teorier – lämnar jag därhän.

Publika narrativ är berättelser om grupper, kulturella företeelser eller institutioner. Mitt analysobjekt – det homofobiska narrativet i Ryssland – är ett exempel på ett sådant. På den högsta nivån finns *metanarrativen* som är vårt samhälles övergripande berättelser. Här finner vi myter och historieskrivningar som den om folkhemmet eller den västerländska framstegstanken. Det metanarrativ jag är intresserad av är historien om ryskhet och Rysslands plats i världen. Metanarrativ fungerar som en sorts modeller av verkligheten och är viktiga för hur vi uppfattar världen (jmf Mach 1993, s 6). Vad vi ser och hur vi tolkar detta styrs av sådana grundläggande berättelser. I ett avseende kommer narrativ före perception snarare än tvärtom. Vi ser i första hand sådant som kan inordnas i våra grundläggande berättelser. Det som är besvärligt tänjs och böjs för att passa in, det som inte på något sätt kan inordnas tenderar vi att ignorera. Allt detta tänjande och förträngande som ständiga anomalier tvingar oss till medför att våra stora berättelser får ett drag av instabilitet och osäkerhet.

1.3.2 Narrativ makt

Alla sociala relationer genomsyras av makt och hierarkier, våra narrativ i högsta grad. Termen berättelse implicerar ju att det finns en berättare, ett narrativ kan inte vara utan röst (Patterson och Monroe 1998, s 316). Enligt Somers och Gibson avgörs vilka berättelser ska dominera av den allmänna maktdistributionen i samhället (1994, s 73), därför är det en viktig del i en narrativanalys att studera vems röst som gör sig hörd och vem som får tolkningsföreträde i en viss fråga. Vi bör sträva efter att synliggöra och denaturalisera de berättelser som kommit att framstå som självklara och ifrågasätta vilka hierarkier som gynnas av rådande berättelser.

Men narrativ makt innebär inte bara makten att berätta sin historia. Vi är inte helt fria att berätta vilka historier som helst, utan agerar inom vissa strukturer. Vi

är i vårt berättande bundna till språket, en struktur som i sig genomsyras av makt. Ord som t ex homosexuell och heterosexuell står i hierarkisk relation till varandra, och när vi använder dem bekräftar vi automatiskt vissa maktförhållanden (se Kosofsky-Sedgwick 1990, s 10). Att orden vi använder på förhand är laddade med makt gör oss delvis till fångar i våra berättelser. Jag förstår alltså den narrativa makten som både individuell – makten att berätta sin historia – och strukturell – den dolda makt som finns inbäddad i själva berättandet.

1.3.3 Tillvägagångssätt

Ett problem inom narrativanalysen är avsaknaden av utarbetade metodpraktikor. Eftersom en kvantitativ studie skulle passa utomordentligt dåligt med mina vetenskapsteoretiska utgångspunkter blir mitt tillvägagångssätt istället en *kritisk tolkning*. Alvesson och Deetz menar att en sådan inriktas på det icke-uppenbara, fokuserar på hur mening skapas och syftar till ökad förståelse (2000, s 157). Ett viktigt element för att en tolkning ska kallas kritisk är att den uppmärksammar ”hur vissa diskurser och innebörder, som är förbundna med olika former av formell och ideologisk makt, systematiskt privilegieras” (Ibid, s 159). Detta passar väl med den maktförståelse jag nyss redogjort för. Metoden lämnar stor frihet för mig som forskare att belysa det jag finner intressant, och min rekonstruktion kommer oundvikligen att bli subjektiv. Att jag inte delar den positivistiska tron på en värderingsfri vetenskap innebär inte att alla tolkningar är lika bra. Istället måste jag sträva efter att göra min läsning av materialet så explicit som möjligt (Devine 2002, s 207). Jag använder mig av många citat för att öka genomskinligheten (Bergström och Boréus 2000, s 262).

Jag kastar mig inte förutsättningslöst in i narrativanalysen. Efter att under ett och ett halvt år följt rysk homodebatt i internetmedia, läst många böcker och artiklar i ämnet och dessutom våren 2006 gjort en fältstudie i Moskva som innefattade intervjuer med bl a gayaktivister och forskare, vill jag hävda att jag är någorlunda insatt i det ryska samtalet om homosexualitet, och har en uppfattning om vad jag ska leta efter. Vad jag vill uppmärksamma i nya ryska homofobiska narrativet är 1) en tendens att utmåla *homosexuella som ett hot mot nationen* och 2) ett återkommande occidentalistiskt motiv om *homosexualitetens koppling till väst*, att avvikande sexualitet är en följd av det dekadenta västs inflytande. Den empiriska delen av uppsatsen – som alltså ska fungera som underlag för den teoretiska – utgörs av att jag letar upp en rad exempel från det aktuella ryska samtalet som illustrerar de två tendenser jag vill uppmärksamma. Att jag på förhand valt ut dessa teman inte bara påverkar min sällning utan fungerar i praktiken som ett raster när jag väljer exempel. Att jag aktivt letat efter vissa idéer i mitt material måste läsaren känna till när hon ska värdera mina resultat. Dock vill jag påpeka att de två teman jag valt inte är tagna ur luften utan är sprungna ur en rätt omfattande föreläsning.

1.3.4 Material

Majoriteten av mina exempel är hämtade från ryska mainstreamtidningars nätupplagor. Ibland är de som uttrycker sig företrädare för nationalistiska och religiösa organisationer, men också mer moderata politiker, författare och självaste presidenten får komma till tals. De tre ledande ryska gaysajterna (*gay.ru*, *gayrussia.ru* och *gaynews.ru*) har nyhetsbevakningar som ivrigt följer rysk homodiskussion och dessa fungerar ibland som mina navigatörer i mediehavet. Om någon av dem rapporterat att t ex patriark Aleksij i en viss tidning uttalat sig om homosexuella som ett demografiskt hot har jag tagit mig till den aktuella tidningens hemsida för att sedan ta ställning till om det som sägs är intressant. En invändning skulle kunna vara att dessa gaysajter som ”parter i frågan” inte är objektiva. Ett sådant trovärdighetsproblem gäller i så fall också mig själv eftersom jag knappast är neutral i frågor om sexuell likaberättigande. Utöver detta material har jag hämtat ett par empiriska exempel från min kandidatuppsats (Persson 2006) eller från sekundärlitteratur. När jag citerar ryska källor är översättningarna mina egna.

Berättelser kommer till uttryck såväl i nyhetsmaterial, politisk retorik, skönlitteratur, film och musik, och en gränsdragning mellan dem blir konstlad (Patterson och Monroe 1998). Jag har därför inte dragit mig för att använda material från områden också utanför den rent politiska diskussionen. En mycket viktig poäng jag vill göra är att det är vissa idéer jag vill uppmärksamma, inte deras avsändare. Mina exempel visar att ett visst narrativ existerar och har en viss utbredning; hur många ryssar som delar det och vilka de är en helt annan fråga. De resonemang jag stöter på är representativa enbart för de berättelser de ger uttryck för, någon annan representativitet kan jag inte hävda (jmf Petersson 2003, s 42). På inget sätt påstår jag att jag en gång för alla kartlagt ryssarnas ”syn på homosexualitet”. Det narrativ jag rekonstruerar är inte det enda möjliga, däremot hävdar jag att det är en återkommande och inflytelserik berättelse som förtjänar att uppmärksammas inte minst för att den är teoretiskt intressant. Att primärmaterialen är brett ser jag inte som ett avgränsningsproblem utan som en styrka.

1.4 Att begreppsliggöra nation och sexualitet

Jag betraktar alltså identitet – såväl individers som grupper – som berättad. Två av de viktigaste narrativen för nutida identitetsskapande är de om nationer och sexualiteter (jmf Parker *et al* 1992, s 2). Både nationell och sexuell identitet är stora forskningsfält, men de förenas sällan, trots att de tar upp många gemensamma teman. Jag vill i detta avsnitt kombinera några postkoloniala resonemang om nation med queerteoretiska idéer om sexualitet. Bägge är influerade av en poststrukturell syn på identitet som kontingent och skapad gentemot olikhet, och de passar därför väl ihop vetenskapsteoretiskt.

Läsaren bör vara medveten om att när jag talar om ”sexualitet” fokuserar på dikotomin homo/hetero medan andra aspekter (t ex kontroll av kvinnlig sexualitet och reproduktion) inte kommer att tas upp. Dessutom ligger tyngdpunkten oftare på manlig homosexualitet än på lesbiska, helt enkelt eftersom samma snedvridning förekommer i det narrativ jag studerar.

1.4.1 Konstruktioner men inga lögner

Nationalitet och sexualitet – som jag förstår dem – är bägge sociala konstruktioner. Våra nationella och sexuella kategorier är moderna uppfinningar med ganska korta historier. En rad teoretiker har studerat hur dagens nationer och nationalismers skapades under 1800-talet i samband med vissa moderniseringsprocesser (se Özkirimli 2000, s 85 ff). Mest berömd är väl Benedict Andersons beskrivning av nationen som en *föreställd gemenskap* (1991). Hans definition är lätt att förena med en narrativanalys om man, som jag, betraktar berättande som en form av föreställande. Feminister som Nira Yuval-Davis (1997) har uppmärksammat att kön och sexualitet ofta varit viktiga ingredienser i föreställandet och berättandet av nationen.

Samtidigt har sexualitetshistoriker skärskådat hur sexualiteten under 1800-talet var föremål för omfattande reglering och kategorisering. Michel Foucault anger 1870 som födelsedatum för den moderna homosexuella identiteten (2002, s 64). Samkönade förbindelser har såklart förekommit i alla tider, men idén om den homosexuelle som en särskild människotyp är bara drygt ett sekel gammal. Jag hävdar att Andersons begrepp också är applicerbart på sexuell identitet: såväl homosexualitet som heterosexualitet kan förstås som föreställda (eller berättade) gemenskaper. Däremot går ”föreställandet” förmodligen inte till likadant, men inte heller olika nationella gemenskaper föreställs på samma sätt: det är t ex stor skillnad på amerikanskt, svenskt och ryskt ”nationsskap”.

Viktigt att påpeka är att även om identiteter är konstruerade kan de inte väljas eller väljas bort hur som helst, utan upplevs som verkliga. När de väl skapats tenderar identiteter att fungera som om de vore givna. ”We can grapple both identity’s reality and its fictionality”, menar Donald Hall (2003, s 48). Med detta inte sagt att nationella och sexuella identiteter är givna en gång för alla. Snarare kan de betraktas som processer, de är aldrig statiska utan måste ständigt berättas, reproduceras och omformas. Judith Butler menar att genus och sexualitet innebär en ständig repetition av handlingar som gör att dessa identiteter aldrig kan naglas fast utan ständigt förskjuts. Upprepningen är nödvändig för jaget men gör det också instabilt, eftersom inget kärnjag ligger bakom våra ständiga repetitioner (Butler 2005, s 68). Jag menar att en sådan performativ identitetssyn kan gälla även nationer: vi måste, vilket Michael Billig (1995, s 8) påpekar, ständigt påminnas om och ”öva” vår nationalitet.

1.4.2 Den andre inom oss

Idag är det nästan en kliché att hävda att ”den andre” är viktig för identitetsskapande. Många påpekar betydelsen av gränsdragningar. För att vara något, sägs det, måste man definiera sig mot något annat.

En relativistisk ontologi – som genomsyrar de teorier jag använder – påstår att skillnad inte bara är viktig för självet, utan konstituerar det. Identitet skapas av vad den *inte* är. ”The problematic of identity/difference contains, therefore, no foundations that are prior to, or outside of, its operation” (Campbell 1992, s 9). En identitet är otänkbar om inget definieras bort från den. En sådan förståelse erkänner inget förkontextuellt själv som sedan upptäcker sina andra, utan den andre är alltid inom oss. Skillnad är inte bara ett hot mot identitet utan också en förutsättning. Den relativistiska identitetssynen är applicerbar både på sexuell och nationell identitet. Eve Kosofsky-Sedgwick menar att ”heterosexualitet” är otänkbar utan ”homosexualitet” som sin motsats. Homosexualiteten är därför på en gång utesluten ur och en del av heterosexualiteten (1990, s 10). Homi Bhabha talar på samma sätt om ”annanheten hos självet” i sin diskussion om hur västerlandet föreställts gentemot sin kolonialiserade andre. Den tänkta orienten var en förutsättning för Europas identitet (1999, s 121). Identitet och skillnad är därför egentligen aldrig åtskilda och motsättningen håller inte. Våra interna andra blir spöken som ständigt hemsöker oss. En sådan ”haunting/haunted-relation” spår på identiteters instabilitet och osäkerhet (Sullivan 2003, s 51). Jag kommer i uppsatsen att studera hur ryskheten skapas (föreställs, berättas) med väst som en intern andre, och hur heterosexualiteten upprätthålls gentemot – eller med hjälp av – homosexualiteten.

1.4.3 Den heterosexuella nationen

Vad händer då när dessa möts? Nation och sexualitet är inte bara identitetskategorier med en del gemensamma nämnare, utan tenderar att överlappa och samverka, även om detta rätt sällan uppmärksammas i forskningen. Kan nationalism ha sexualiteter? – frågar Jyoti Puri sig, och svarar jakande (2004, s 142). Vissa sexuella föreställningar genomsyrar nationalism, inte minst använder vi ett sexualiserat språk för att berätta och ge mening åt nationer: vi kan tala om det ”kyska Japan” eller jämföra krig med en våldtäkt. Parker *et al* menar att nationalism per definition är erotiserad eftersom den innebär kärlek till det egna landet (1992, s 1). Å andra sidan utövar nationalism ett inflytande på sexualitet, bl a genom att nationalstaten – som vår tids starkaste kontrollapparat – främjar och reglerar önskade och oönskade former av sexualitet. Detta kan ske i form av förbud – så gott som alla världens länder diskriminerar i sin lagstiftning homosexuella – men också genom ständigt pågående diskussion och utforskande (Puri 2004, s 147). Kartläggande och kategorisering av könet – med Foucaults ord en ”pratig uppmärksamhet” (2002, s 59) – drar upp gränser mellan normalt och onormalt.

Hur har alliansen mellan nationen och heterosexualiteten historiskt formats? I sin studie av 1800-talets Tyskland visar George Mosse hur de moderna berättelserna om nation, sedlighet och sexualitet skapades samtidigt och i relation till varandra. Han menar att nationalismen och sedligheten ingick en allians mot (homo)sexualiteten: vad som ansågs som respektabelt uppförande fick också definiera tyskhets (Mosse 1997, s 2). Klara gränser mellan normalt och onormalt, och mellan tyskt och främmande, drogs, och det angavs fasta normer för hur en tysk man och en tysk kvinna skulle vara. I en orolig tid av industrialisering och urbanisering försåg den nya ideologin människor med en moralisk kompass och en "slice of eternity", något som tycktes evigt och orubbligt (Ibid, s 183). Sedlighetens fiender blev också nationens fiender: sexuella avvikare, judar, kriminella och sinnesjuka – gränsen mellan dem ansågs godtycklig – hotade alla att infektera det friska samhället (Ibid, s 25 och 134). Den homosexuelle blev inte bara en fara för moralen utan också för tyskheten. Mosse har ett empiriskt fokus och avstår från att generalisera sina slutsatser. Ändå menar jag att hans studie ger ett värdefullt bidrag till en teoretisk förståelse av nation och sexualitet. Jag kan inte se att det skulle innebära "akademisk imperialism" att överföra hans modell för nation och sexualitet till den ryska kontexten. 1800-talets ryska nationsskapande hade såklart sina egenheter, men avvek i min mening inte från övriga Europa på så vis att Mosses modell inte skulle vara relevant. Likaså har vad Kosofsky-Sedgwick (1990, s 1) kallar den "moderna homo/heterosexuella definitionen" funnits i Ryssland åtminstone sedan förra sekelskiftet (se Healey 2001, s 11). Hos Mosse vill jag särskilt uppmärksamma hans koppling mellan det sena 1800-talets sociala, ekonomiska och moraliska omvälvningar, den trygghetslängtan dessa skapade och utmålandet av den homosexuelle som en fara. Jag kommer att hävda att vi i detta kan se en parallell till det postsovjetiska Ryssland.

2 Narrativanalys

2.1 Ett nytt homofobiskt narrativ?

Jag hävdar alltså att det nu håller på att formuleras ett nytt homofobiskt narrativ i Ryssland, en berättelse om homosexualiteten och dess relation till ryskheten, till traditionen och historien samt till framtiden. I vilket avseende är då detta narrativ ”nytt”? Innan jag svarar på vad som är nytt och vad som är gammalt i dagens berättelse om homosexualiteten tar vi oss en snabb titt på äldre ryska ”homonarrativ”, hur man historiskt talat om sexuella avvikare. Genomgången är extremt översiktlig, för fördjupning rekommenderar jag Dan Healey (2001), Mark Banting *et al* (1998) eller Igor Kon (1998; 2005a).

När bolsjevikerna tog makten 1917 avskaffade de tsarens förbud mot *muzjelojstvo* (sex mellan män, kvinnlig homosexualitet har aldrig varit förbjudet i Ryssland, däremot sanktionerad på andra sätt). Förbudet hade instiftats tvåhundra år tidigare av Peter den store (efter svensk modell!). Socialisterna ansåg all lagstiftning som motiverades av tradition och moral förkastlig. Under 20-talet pågick en rätt öppen diskussion om sexualitet, vissa bolsjevikerna såg all mångfald som en tillgång för revolutionen, medan andra, som Lenin, var misstänksamma mot sexuella avvikare och menade att sexualitet alltid måste underordnas staten (Healey 2001, s 114). 1934, efter att Stalin tagit makten och i en atmosfär av ökad misstänksamhet och jakt på ”inre fiender”, förbjöds *muzjelojstvo* på nytt. Säkerhetsjätten fruktade att dolda nätverk av homosexuella skulle förvandlas till spionceller (Ibid, s 184). Under sensovetisk tid var homosexualitet ett stort tabu, först under 1980-talets glasnost kom förbudet upp till diskussion. Förutsättningarna var då inte de bästa för en öppen och fördomsfri debatt, eftersom bakgrunden var den eskalerande aids epidemin. Homosexuella pekades ut som en riskgrupp för smittspridning (Banting *et al* 1998, s 346). 1993 hävdades förbudet mot *muzjelojstvo*, som en del i ett reformpaket som möjliggjorde Rysslands inträde i Europarådet. Avkriminaliseringen skedde utan debatt, förmodligen utan de flesta ryssars vetskap. Först under Putins presidenttid har homosexualitet hamnat högt på agendan. 2002 diskuterades i duman att återinföra förbudet, denna gång skulle även relationer mellan kvinnor förbjudas. Förslaget röstades ned, men sedan dess har duman flera gånger behandlat förslag om att förbjuda ”propaganda för homosexualitet”, ett begrepp med vag innebörd (Kon 2005a, s 365). Sedan några gayaktivister sommaren 2005 annonserade att de avsåg genomföra Rysslands första pridefestival med en marsch för homosexuellas rättigheter – och denna förbjöds av Moskvas borgmästare – har debattens vågor

gått höga. Homosexualitet i allmänhet och ”gayparader” (*gejparady*) i synnerhet har sedan dess varit ett hett ämne för diskussion i media. Inte minst kyrkan har tagit på sig att skydda Ryssland mot den farliga homosexualiteten. En något nymornad helighet kan tyckas, med tanke på att kampen mot sexuella avvikare historiskt inte varit någon viktig fråga för ortodoxa kyrkan, till skillnad från för kyrkorna i väst, snarare tycks ortodoxa kyrkan traditionellt ha varit ganska överseende till sexuella avvikare (Kon 1995, s 15). Detta, att homosexualitet för första gången hamnat högt på samhällsagendan, är det jag åsyftar när jag talar om ett ”nytt” homofobiskt narrativ. Jag påstår inte att det talas om sexuella avvikare på ett helt nytt sätt, tvärtom ekar det av tankegångar som har många år på nacken, även om de nu dyker upp i nya skepnader.

2.2 Det homosexuella hotet

Moskvas lokalregering formulerar på sin hemsida mål och medel för sin påkostade satsning ”Moskvas ungdom 2007-09” (*Molodjozj Moskvj 2007-09*). En huvudpunkt i programmet är ”försvaret av unga medborgare (...) från destruktiv påverkan och negativa företeelser” till vilka de räknar historieförvrängning, religiösa sekter, droganvändande samt ”pådyvlandet av fria och icketraditionella sexuella relationer” (s 18). Liknande tongångar kunde höras i vänsternationalistiska partiet Rodinas förslag i duman sommaren 2006 om att förbjuda ”propaganda för homosexualitet” (*propaganda gomoseksualizma*¹). En av partiets ledare framhöll att han ville ”införa samma begränsningar på homosexuell propaganda, som vi har i förhållande till narkomani, terrorism, extremism och pornografi”. Lagförslaget handlade framförallt om att försvara ryska barn, för om ”ett barn ser att homosexualitet är något bra finns faran att han får lust att pröva” (Novyje Izvestija 2006-06-22).

Ovanstående exempel uttrycker tydligt tanken att homosexualitet är något farligt, ett hot staten måste skydda medborgarna från. På vilket sätt anses då Ryssland hotas av samkönad kärlek? Ett mycket vanligt tema är att framställa den homosexuelle som ett demografiskt hot, som en av orsakerna till befolkningsminskningen Ryssland genomlevt de senaste decennierna. När överhuvudet för ryskortodoxa kyrkan, patriark Aleksij II, i ett öppet brev uttryckte sitt stöd för Moskvaborgmästarens beslut att förbjuda prideparaden i maj 2006, anförde han två argument. Det första handlade om den religiösa aspekten, om homosexualitet som en synd som fördöms i Bibeln etc. Det andra argumentet var av mer världslig natur:

¹ De vanliga ryska orden för ”homosexualitet” och ”homosexuell” är *gomoseksualizm* respektive *gomoseksualist*, snarare än de mer bokstavliga översättningarna *gomoseksual’nost’* och *gomoseksual’nyj*. Eftersom suffixen *-izm* och *-ist* har samma funktion i ryska som i svenska språket skulle man kunna hävda att det ryska språkbruket öppnar för möjligheten att betrakta avvikande sexualitet som en sorts ideologi eller politisk åskådning.

Dessutom finns en annan aspekt av denna syndiga asociala företeelse. Idag genomlider Ryssland en demografisk kris (...) Vi måste förena alla våra krafter och uppfostra den växande generationen i en anda av traditionella andliga-moraliska värden. Jag är övertygad om att den sammankomst om människor med icke-traditionell sexuell läggning önskar genomföra i Moskva inte på något sätt bidrar till att stärka familjen som grund för en stark stat (*interfax-religion.ru*).

När Vladimir Putin på en presskonferens i februari 2007 fick frågan vad han ansåg om ”gayparader” i Moskva var hans svar (första och hittills enda gången presidenten uttalat sig i frågan):

Min inställning till sexuella minoriteter är enkel, den är förbunden med uppfyllandet av mina ämbetsliga plikter och kan sammanfattas i att ett av landets huvudproblem är det demografiska (*gayrussia.com*).

Samma argument hörs från den liberala oppositionen i landet. Boris Nemtsov, tongivande figur inom högerpartiet SPS, var i en intervju pessimistisk till möjligheten att höja födelsetalen i Ryssland: ”I landet finns 25-30 procent alkoholister, 20 procent impotenta och 7-10 procent män med icke-traditionell läggning (...) Hur är det möjligt att i en sådan situation lösa det demografiska problemet... ? (*Argumenty i Fakty* mars 2007).

I det narrativ jag studerar blir homosexualitet en symbol för Rysslands oförmåga att reproducera sig själv, ett varningstecken för att landet hotar att gå under. Metropoliten Kirill, andreman inom ryskortodoxa kyrkan, fick i en intervju en fråga om den amerikanska filmen *Brokeback Mountains* framgångar. Om den homosexuella livsstilen blir norm blir det slutet för den ryska civilisationen, menar han:

Historien känner många exempel på hur frestelser (*iskusjenija*) som inte stoppats i tid underminerat och förvandlat blomstrande civilisationer till ruiner. Det räcker att påminna sig om Romarriket, en välorganiserad, mångnationell och strålande gemenskap av antika folk, som föll samman just därför att mänskliga synder och svagheter fick grepp om medborgarna, inte minst köttsliga synder (*Argumenty i Fakty* april 2006).

Nästa exempel kommer från den skönlitterära världen. Brian James Baer studerar den ryska deckargenren, som blivit omåttligt populär under postsovjetisk tid. ”Crime fiction – in any society – describes what people of a given place fear the most”, menar Baer (2005a, s 26). Enligt författaren kännetecknas den postsovjetiska kriminalromanen av ”homosexual panic”, mördare och skurkar porträtteras ofta som sexuellt avvikande och den homosexuelle får förkroppsliga sammanbrottet för manlig auktoritet och social ordning i Ryssland (Ibid, s 26 ff). Jag menar att vad Baer beskriver är en del av samma berättelse som den Putin uttryckte. Homosexuella får symbolisera en minskande befolkning, moraliskt sammanbrott och en osäker framtid för den ryska nationen.

Ibland tycks homosexualitet i Ryssland handla om mer klassisk säkerhetspolitik. Jag nämnde att den sovjetiska säkerhetstjänsten på 1930-talet utpekade homosexuella som ”folkfiender” (*vragi naroda*) och fruktade att deras dolda nätverk skulle förvandlas till spioncirklar. En direkt koppling gjordes mellan homosexualitet och nazism. ”Förstör de homosexuella och fascismen kommer att försvinna!” – så försvarade författaren Maksim Gorkij kriminaliseringen av *muzjelojstvo* (Healey 2001, s 189). I Putins Ryssland är det framförallt tjetjener som får tjäna som folkfiender och säkerhetspolitiska hot, men homosexuella kommer inte alltid undan. Nikolaj Kurjanovitj, en nationalistisk dumaledamot, uttryckte sig så här i tidningen *Kommersant*:

(Jag) anser att deras sammanslutningar är farliga. Homosexuella (*geji*) i maktens korridorer skapar slutna kaster med starka hierarkier. Jag misstänker att också i duman finns en sådan sammanslutning. Den bygger inte på professionella eller ideologiska förtecken, utan på principen om personlig hängivenhet. I maktställning (*vo vlasti*) är en sådan klubb mycket farlig (*Kommersant* 2006-05-22).

Stalintidens rädsla för hemliga homosexuella nätverk som hotar den nationella säkerheten går igen i denna retorik, som jag hävdar är typisk i mer nationalistiska kretsar i dagens Ryssland.

2.3 Västs fördärvliga inflytande

Strax före Sovjetunionens fall yttrade sig den kände ryske författaren Valentin Rasputin såhär i en tv-intervju:

As far as homosexuals are concerned, let's keep Russia's purity. We have our own traditions. This form of relations between men was imported from abroad. If they think that their rights are being infringed, let them go and live in some other country! (citerad i Healey 2001, s 251)

Att den sexuella avvikaren ställs i motsättning till Ryssland, externaliseras och görs till ickeryss, är ett typiskt tema även i dagens homofobiska narrativ. Den homosexuelle är dock inte vilken främling som helst, utan förknippas intimt med ”väst”. Patriark Aleksij II såg ett klart samband mellan ”gayparader” i Moskva och ett degenererat väst, när han ombads kommentera händelserna i maj 2006:

Jag ska tala om de kristna värden som tyvärr går förlorade i Västeuropa, när man propaganderar synd (...) Samkönade äktenskap får större och större spridning i Västeuropa (...) Och detta när man har demografiska problem (...) Jag frågade framstående läkare: är det en sjukdom? De svarade: en avvikelse från normen. Men det finns andra avvikelser från normen, exempelvis kleptomani. Men det gör ju ingen reklam för! Varför gör man då brett reklam för just denna avvikelse? (*RIA Novosti* 2007-04-02)

Den välkände filosofen och ledaren för ”Euroasiatiska rörelsen” Aleksandr Dugin fick i en tidningsintervju frågan om det existerar en särskild rysk form av demokrati. Han menar att den ryska traditionen – till skillnad från den västerländska – är en ”organisk demokrati” som ser folket som ”en levande organism, som inte kan delas upp i atomer”. Han fortsätter

Under (Jeltsins) reformår kom ingen att tänka på sådana subtiliteter... (utan den) ”liberala demokratin” blev grunden för vårt politiska system. Det innebar en ordets frihet som förvandlades till tygellöshet. Det innebar fria val som liknade en show. Det innebar skydd för minoriteters rättigheter, däribland sexuella minoriteters, till skada för majoritetens moraliska principer (*Argumenty i Fakty*, nr 16).

Homosexualitet beskrivs alltså som främmande för den ryska traditionen, som något som nyss dykt upp i Ryssland som resultat av ”västs fördärliga inflytande” (*tletvornoje vlijanije zapada*). Det är inte ovanligt med konspirationsteorier kopplade till sexualitet, att man anar en västerländsk sammansvärjning i syfte att skada Ryssland genom att sprida sexuella perversjoner. Igor Kon berättar om en postsovjetisk debatt om att tillåta sexualundervisning i ryska skolor (ingen sådan undervisning existerar). Motståndarna till att införa sådan är enligt honom en ohelig allians mellan kommunister, nationalisterna och kyrkan. Kon citerar kommunistiska duma-ledamöter som hävdar att planer på sexualundervisning i ryska skolor initierats av västerländska säkerhetstjänster (Kon 2005b, s 388). Ortodoxa kyrkan vill inte vara sämre. I en appell från Moskvas patriarkat kunde ryska ungdomar läsa:

Children! The enemies of God, enemies of Russia for hundred years, have tried to conquer our native land with the help of fire and the sword, but each time they were shamefully defeated and sent to their graves in the borderless fields of Russia. Now they understand that it is impossible to conquer Russia by military force... Now they want to annihilate our people with the help of depravity, pornography, drugs, tobacco and vodka – by the same means by which THEIR forefathers annihilated American Indians (citerat i Kon 2005c, s 120).

Liknande tongångar kan höras när man diskuterar hiv-spridning i Ryssland. När aids på 1980-talet började uppmärksammas hävdades det från officiell sovjetiskt håll att ”aids (...) är i stort sett en social sjukdom, eftersom den hör ihop med sexuell promiskuitet; detta tolereras i vissa kretsar i väst, men är onaturligt i vårt samhälle”, och hälsoministeriet anklagade Pentagon för att ha skapat viruset som ett biologiskt vapen (Banting *et al* 1998, s 346). Under 2006 pågick i Moskvas stadsduma en debatt om utländska NGO:ers verksamhet för att förebygga hiv-spridning i Ryssland. Speciellt uppmärksammade man ett amerikanskt projekt i Jekaterinburg som förespråkade ”säkert sex” och tolerans mot alternativa sexualiteter, snarare än avhållsamhet och obligatorisk heterosexualitet. I en appell till president Putin menade ledamöter i stadsduman att sådana hiv-program ”förstör (ungdomars) moral och hälsa och propagerar pedofili, prostitution och narkomani... (och) hotar Rysslands nationella säkerhet”. Från presidenten

efterlyste ledamöterna ett statligt åtgärdsprogram som motsvarade ”Rysslands religiösa och nationella traditioner” (Platonov 2006). En ledande sexolog hävdade att hiv-program exporteras till Ryssland ”antingen av homosexuella eller pedofiler som strävar efter att utvidga sin cirkel (*krug podobnych ich ljudej*) eller av dem som producerar preventivmedel” (ANN 2006-04-17). Uppfattningen om homosexualiteten som västerländsk konspiration genomsyrar resonemanget. Moskvaborgmästaren Jurij Luzjkov kommenterade sitt beslut att förbjuda de ”homosexuellas marsch” genom att hänvisa till en västsammansvärjning:

När jag tog det, som det tycks, rätta beslutet, framkallade det plötsligt en rasande protest, en hel storm av uttalanden och utfall i väst i förhållande till Moskvas borgmästare, till staden och till staten. Man började där plötsligt framställa homosexuella (*gejev*) som försvarare av rättigheter, som dissidenter på politisk nivå. Vad är det som försiggår? Allt handlar om att väst såg att Ryssland genomgår allvarliga transformationer efter det sena 80-talets anarki, efter 90-talets ekonomiska sammanbrott, efter att oligarkerna kommit upp, och tagit på sig också beslutandet av politiska problem. Och väst skulle verkligen vilja att Ryssland efter Sovjetunionens sammanfall fortsatte falla samman... (*Izvestija* 2006-09-04)

Rädslan för ”västs fördärvliga inflytande” – genom spridandet av sexuella perversioner – odlas alltså flitigt i dagens homofobiska retorik. Det pekar på att den ryska synen på homosexualitet är intimt sammanbunden med (det upplevda) förhållandet till väst.

2.4 Berättelsens uppbyggnad

Mina exempel belyser två teman i det nya ryska homofobiska narrativet som har det gemensamt att de ställer den sexuella avvikaren i motsättning till ryskheten och gör honom eller henne till en nationell främling. För det första tenderar homosexualiteten att framställas som en fara för Ryssland, och för det andra anses den emanera från väst.

Tidigare angav jag de fyra drag som enligt Somers och Gibson kännetecknar ett narrativ. Utifrån dessa vill jag nu sammanfatta min rekonstruktion av den nya homofobiska berättelsen i Ryssland. 1) *Delarnas relation*: vi har sett hur homosexualitet ställs i förhållande till andra företeelser som ryskhet, demografi, stats säkerhet, pedofili etc, och i denna relationella matris – inte utanför den – får begreppen sin mening. 2) *Kausalt intrigs kapande*: homosexualiteten får sin plats i berättelsen genom olika orsak/verkan-samband. T ex framställs ”icketraditionell sexualitet” som en möjlig orsak till befolkningsminskning, och som en verkan av alltför mycket västinflytande. 3) *Selektivitet*: den homofobiska berättelsen skapas genom att ett urval görs, mycket måste sorteras bort för att homosexualitet ska kunna framstå som en ny och främmande företeelse i Ryssland. Man glömmer t ex systematiskt att några av Rysslands absolut största kulturpersonligheter, föremål för mycken nationell stolthet, tveklöst var homosexuella. 4) *Temporalitet, följd*

och plats: viktiga byggstenar i ett narrativ är tid och rum, och vi har sett att den homofobiska berättelsen bl a bygger på motsättningar mellan då och nu (termen ”icke-traditionell sexualitet” antyder att homosexualitet tidigare inte existerade) och mellan här och där (när homosexualiteten framställs som något västerländskt, främmande för Ryssland).

Vi lämnar nu den mer empiriska delen av uppsatsen för att diskutera hur vi teoretiskt kan förstå detta främliggörande av den homosexuelle och sammanvävningen mellan nation och sexualitet.

3 Att förstå främliggörandet av homosexuella

Narrativanalysen visade att dagens homofobiska berättelse i Ryssland – genom att framställa honom eller henne som ett hot respektive som förförd av väst – tenderar att främliggöra den homosexuelle. Hur kan vi då förstå denna externalisering? Hur kan någon som levt hela sitt liv i Ryssland, ser ut som en ryss och kanske bara talar ryska ändå porträtteras som icke-ryss, ja som en fara för den ryska nationen? Jag tänker i detta kapitel angripa problemet med verktyg från tre olika teoriskolor, som delar vetenskapsteoretiska utgångspunkter och den identitetsförståelse jag redogjorde för i första kapitlet. Dessa är versioner av queerteori, säkerhetsteori och postkolonial teori. Avsikten är inte att diskutera dem isolerade från varandra, utan att löpande identifiera och plocka upp begrepp och resonemang och bära dem med mig i diskussionen. På så vis hoppas jag att de olika teorierna ska kunna ge perspektiv på och berika varandra.

3.1 Den nationella garderoben

Narrativet jag rekonstruerat tycks genomsyras av en mental sexuell geografi som bortdefinierar homosexualiteten från Ryssland till den andre. Queerteorin erbjuder ett verktyg för att förstå hur sexualitet omvandlas till geografi, som får tjäna som utgångspunkt för min teoretiska diskussion. De har introducerat begreppet *garderoben* för att begreppsliggöra det strukturella osynliggörandet och förnekandet av homosexuella. ”The closet is the defining structure for gay oppression in this century”, skriver Eve Kosofsky-Sedgwick (1990. s 71). Jag menar att begreppet har likheter med feminismens *patriarkat* och postkolonialismens *eurocentrism*, då det åskådliggör förtryck i form av en kunskap/maktregim. Man kan naturligtvis analysera homofobi också med utgångspunkt i patriarkatsbegreppet, vilket Connell gör i sin studie av hur män upplever sin maskulinitet hotad av bögar (1996). Garderobsbegreppet har dock en fördel i att det redan i sin semantik belyser en av homoförtryckets speciella egenskaper, nämligen möjligheten att förneka och osynliggöra den homosexuelle (inte ens den mest inbitne sexist eller eurocentrist skulle väl avvisa kvinnors eller Afrikas existens!). En garderob är ju just en plats som gömmer och döljer.

Garderobsbegreppet ger oss också möjlighet att förstå hur sexualitet förvandlas till geografi. Michael P Brown (2000) menar att garderoben inte bara är ett rum i metaforisk mening, utan att den – alltså förtrycket av homosexuella – faktiskt har fysiskt rumsliga dimensioner. En trend i de senaste decenniernas

samhällsforskning är *geografins återkomst* – påpekandet att alla sociala relationer i någon mening är rumsliga – och enligt Brown är homoförtryck inget undantag. Ibland kan vi bokstavligen gå in och ut ur garderoben, träd in på en gayklubb och du befinner dig plötsligt i en ny värld, som döljer homosexualiteten för den heterosexuella staden men därigenom också möjliggör dess utlevande (Brown 2000, s 62). Läser man ”komma ut-skildringar” märker man snart att den som kommer ut ur garderoben ofta samtidigt gör en fysisk resa: kanske bort från landsortshålan till storstaden (Ibid, s 48). Kanske är någon ”öppen” inför sina vänner men ”i garderoben” på sin arbetsplats. Förtrycket av homosexuella manifesteras alltså geografiskt. Resonemanget kan tyckas abstrakt men ger oss, menar jag, en intressant utgångspunkt för att teoretiskt förstå främliggörandet av den homosexuella i det narrativ jag studerar. När den sexuella avvikaren utmålas som en fara för nationen eller kopplas till ”västs fördärvliga inflytande” kodar man den ryska nationen som heterosexuell, förvandlar den till en nationell garderob. Den homosexuelle som lever i denna garderob kommer därför att osynliggöras eller bortdefinieras genom att externaliseras till den andre. När garderoben manifesteras som geografi blir den homosexuelle som i alla avseenden ”borde” uppfattas som ryss (häromkomst, språk, utseende) ändå ickeryss. Homoförtryckets möjlighet att gömma och förneka skiljer det från andra förtryck. Tjetjenen – en av ryssens traditionella andra – har sällan en avundsvärd plats i ryska narrativ men hans existens förnekas åtminstone inte när Ryssland berättas. När homosexualitet framställs som något nytt och något främmande – som vi sett i dagens homofobiska narrativ – är det just det som sker. Ryssland föreställs och berättas som en *heterosexuell* gemenskap, och landets homosexuella historia förnekas, glöms bort och göms i den nationella garderoben.

3.2 Säkerhetisering av den homosexuelle

Vi har sett hur man i det homofobiska narrativet talar om sexuella avvikare i termer av hot eller fara: det må handla om demografi, om aids-spridning eller om mer klassisk statssäkerhet. Jag vill fördjupa mig i detta med hjälp av begrepp och resonemang från säkerhetsteori. Hot och osäkerhet är just denna teoriskolas analysobjekt. Den är vetenskapsteoretiskt ganska brokig, men jag tar hjälp av poststrukturalistiskt influerade säkerhetsteoretiker som delar min konstruktionistiska och relationella identitetsförståelse.

3.2.1 Vad är säkerhet?

Sedan kalla krigets slut har den teoretiska diskussionen om säkerhet radikalt förändrats. De traditionella säkerhetsanalytikerna som studerar hur på förhand givna aktörer utsätts för olika hot (främmande stater, terrorbalans etc) har fått konkurrens av en skola som dels har breddat definitionen av säkerhet till att även ta hänsyn till t ex miljöhot och migration, och dels flyttat fokus från hoten i sig till

den sociala och kulturella konstruktionen av hot (Dalby 1997, s 4; Weldes *et al* 1999, s 10). Hur går det till när något utpekats som en fara – ”säkerhetiseras” – och hur påverkar detta identiteten hos den aktör som upplever sig hotad?

Vad menar vi då med säkerhet och osäkerhet? De är varken objektiva faktum eller på förhand givna: att just homosexuella utmålas som säkerhetsfaror i Ryssland är knappast något självklart. Säkerhet är något som måste föreställas, något som berättas. Jef Huysmans menar att vi bör studera vilken *mening* vi ger åt säkerhet: ”...to understand how security language implies a specific metaphysics of life...how it defines our relations to nature, to other human beings and to the self” (Huysmans 1998, s 231). Inspirerad av honom betraktar jag säkerhetskonstruktion som en meningsskapande praktik, ett berättande som inte minst handlar om att berätta sig själv.

3.2.2 Säkerhet och identitet

Fara, menar Campbell, är inget som existerar oberoende av dem som upplever sig hotas. När någon utpekar något som ett hot innebär detta ett gränsdragande som bekräftar och reproducerar identiteten hos den gemenskap man säger sig värna om (Campbell 1992, s 1 och 73). Enligt Weldes *et al* är osäkerhet och aktörer ömsesidigt konstituerande. Trots att hot oftast upplevs komma utifrån är de i ontologisk mening alltid interna, då de är en förutsättning för identitet (Weldes *et al* 1999, s 10 f). Observera att dessa resonemang genomsyras av poststrukturalistiska antaganden om identitet/skillnad som jag tar upp under rubriken ”den andre inom oss” (se 1.4.2.)

Att en gemenskap är beroende för hotbilder för att kunna existera innebär en paradox: om faran eliminerades skulle gemenskapens identitet skadas (Huysmans 1998, s 239). ”Should the state project of security be successful in the terms in which it is articulated, the state would cease to exist” (Campbell 1992, s 12). Utifrån denna syn på relationen mellan fara och identitet kan vi dra slutsatser om hur t ex en nations förändrade hotbilder reflekterar en förändrad nationell självbild (Huysmans 1998, s 239). Sådana teoretiska antaganden gör också säkerhetsberättelser till en fråga om makt: vem får definiera säkerhet och vilka hierarkier och gränsdragningar främjas? Utpekandet av homosexuella som hot i dagens Ryssland bör ses i detta sammanhang. Ett förhandlande om rysk identitet pågår, där vissa aktörer tar på sig att definiera vem som ska vara innanför och vem som ska vara utanför gemenskapen. I detta maktspel är homosexuella en av flera grupper som hamnar i skottgluggen.

3.2.3 Säkerhet och sexualitet

Hur kan vi då förstå att det är just homosexuella som föreställs som hot mot den ryska gemenskapen? Vad har säkerhet med sexualitet att göra? Campbell för ett intressant resonemang om *the body politic*, hur den politiska gemenskapen i västerländsk tradition ofta uppfattas som en kropp. Om något anses hota

samhällskroppen talar man ofta om det i just kroppsliga termer, som en sjukdom, smitta etc (Campbell 1992, s 75 ff). Sexuell avvikelse har ofta patologiserats på detta vis, minns bara vår egen Åke Greens predikan om homosexualitet som en ”cancersvulst på samhällskroppen”. I narrativet vi studerar stötte vi på tanken på Ryssland som en organisk gemenskap som skadas av sexuella minoritetsrättigheter, vilket stämmer väl med synen på samhället som en kropp och homosexualiteten som en sjukdom.

Hos Huysmans finner vi en diskussion som tangerar resonemanget om *body politic*. Han menar att säkerhet ytterst handlar om vår relation till döden, om att ”medla mellan liv och död”, att skjuta upp döden genom att externalisera den (Huysmans 1998, s 234 ff). Vi har sett hur homosexuella i vår berättelse sätts i en relationell matris tillsammans med demografi och görs ansvariga för att den ryska nationen hotar dö ut. Enligt Sullivan genomsyrar dikotomin liv/död ofta föreställningar om sexualitet. Homosexuella förhållanden anses sterila och ickeproduktiva medan heterosexuella förbindelser är en garant för samhällets överlevnad. De förstnämnda får representera döden och de sistnämnda livet (Sullivan 2003, s 52). Tanken är tydlig inte minst i metropolit Kirills parallell till Romarrikets undergång. Om säkerhetspolitik handlar om att medla mellan liv och död blir sexualitet alltså i allra högsta grad en fråga om säkerhet.

3.2.4 Att komma ut i kaos

En dimension av säkerhet är s k *ontologisk* eller *existentiell säkerhet*, tryggheten i att världen är vad den verkar vara, att företeelser runtomkring går att ordna och kategorisera så att varandet blir begripligt (Kinnwall 2004, s 746). I tider av snabba politiska, sociala eller ekonomiska omvälvningar tenderar den ontologiska säkerheten att minska, när djupt rotade vanor och föreställningar ställs på sin ända och plötsligt inget är vad det brukade vara. I ett sådant ”klimat av ångest” frodas hotbilder: ”securing an ordered self and an ordered world (...) involves defining elements that stand in the way of order as forms of ’otherness’” (Campbell 1992, s 50). Ofta utser man i sådana oroliga tider syndabockar som får bära skulden för allt ont man tycker sig se (Petersson 2006, s 28).

Det ryska 1900-talets sista decennier var oerhört dramatiska. Ryssland har genomlevt sovjetkommunismens fall och förlorandet av supermaktstatus, en enorm ekonomisk ojämlikhet till följd av en kaotisk privatiseringsprocess samt åtminstone under Jeltsintiden våldsam politisk turbulens. För många ryssar vändes världen upp och ned, såväl ekonomiskt som politiskt och moraliskt, och det är ingen djärv slutsats att dra att den ontologiska säkerheten rubbats. Under samma period har homosexualitet inte bara blivit tillåtet i lag utan också fått en ökad synlighet i media och populärkultur. Det postsovjetiska Ryssland erbjöd knappast det ideala klimatet för ett välkomnande mottagande – Igor Kon uttrycker det som ”coming out into chaos” (1995, s 239) – utan snarare en miljö av ontologisk osäkerhet i vilket man letade efter syndabockar att skylla alla olyckor på. Tjetjenen blev snabbt en användbar sådan, den homosexuelle tycks nu blivit ytterligare en. Jag hävdar att det finns likheter mellan det postsovjetiska Ryssland

och det sena 1800-talets Tyskland som George Mosse beskriver (1997). Stora samhällsomvälvningar och omkastade hierarkier innebar i båda fallen inte minst en moralisk kris och en trygghetslängtan. Detta måste vi ta hänsyn om vi vill förstå varför homosexualitet i dagens Ryssland, liksom i dåtidens Tyskland, utpekades som en nationell fara.

Jag menade tidigare att Ryssland i det homofobiska narrativet förvandlas till en nationell garderob, en plats där homosexualiteten inte finns, och skulle den påträffas måste den komma utifrån. Detta passar väl med Campbells resonemang om externalisering av fara, hur vi skapar en ”ondskans geografi” som tillåter oss att förstå hot och fara som något som kommer från avlägsna platser (1992, s 88). Garderobens – d v s homoförtryckets – förmåga att gömma och osynliggöra möjliggör en särskild form av hotkonstruktion: uppfinnandet av den interne fienden (som såklart kommer utifrån) som inte syns, inte sticker ut och därför är särskilt farlig. Rädslan för dolda homosexuella nätverk är återkommande i historien: den ökände FBI-chefen McCarthy ansåg på 1950-talet att Washington var fullt av hemliga homosexuella cirklar som förmodligen hade band till Sovjetunionen (Edelman 1992) och under samma årtionde förde Vilhelm Moberg i Sverige en kamp mot homosexuella nätverk vilka enligt honom hotade rätts säkerheten i landet (Söderström 2000). Vi såg hur Stalinregimen på 30-talet gjorde en koppling mellan homosexuella och nazistiska spioner, och i dagens homofobiska narrativ dyker ”hotet från garderoben” åter upp.

3.3 En homosexuell occidentalism

Vi har sett att väderstrecket ”väst” tilldelas en särskild innebörd i dagens homofobiska narrativ i Ryssland. I berättelsen fungerar det knappast som en neutral riktningsangivelse, utan ges en kulturell och sexuell laddning. Inte bara anses homosexualiteten frodas i väst, därtill ges väst skulden för att denna företeelse nu också nått Ryssland. För att förstå ”homosexualiseringen av väst” vill jag avsluta den teoretiska diskussionen med några resonemang från postkolonial teori, som handlar om orientalism och occidentalism.

3.3.1 Sexualisering av öst

Edward Suids skärskådning av ”orientalismen” - hur västerländska författare konstruerat öst som en homogen och essentiell enhet – har ganska lite att säga om kön och sexualitet. I förbigående nämner han dock hur orientalisterna skildrat ”omåttligheten i vällustiga passioner” bland de koloniserade folken (Said 2004, s 268) och att öst associeras med ”inte bara fruktsamhet utan också sexuella löften (och hot), outsinlig sensualitet, obegränsad åtrå och en djupt skapande energi” (Ibid, s 301). Efterföljare till Said har studerat denna ”sexuella orientalism”, hur österlandet sexualiserats av den koloniala blicken. Ett återkommande tema, menar Ania Loomba, är att den orientaliska kvinnan skildrats som sällsynt vacker och

liderlig medan den orientaliske mannen framställts som impotent eller homosexuell. Kolonial och sexuell dominans överlappas i denna berättelse (Loomba 2006, s 163). Koloniala skildringar av avvikande sexualitet i öst handlade enligt Loomba mer om att skapa ett europeiskt själv än om den andre: berättelserna fick definiera normal respektive onormal sexualitet i Europa (Ibid, s 161). Robert Aldrich undersöker vad han kallar den ”homosexuella orientalismen”, hur öst homosexualiserats i västerländsk kolonial diskurs. I 1800-talets Europa var det, menar han, en vanlig uppfattning att homosexualitet var något endemiskt i kolonierna och det fanns farhågor för att denna koloniala ”smitta” skulle sprida sig också till moderländerna (Aldrich 2003, s 5 och 59).

Också i västs föreställande och berättande av Ryssland har sexualitet varit en viktig ingrediens. Larry Wolff studerar hur 1700- och 1800-talets reseskildringar ”uppfann” Östeuropa och Ryssland, och menar att det var vanligt med fantasier om att köpa sexslavar eller utforska sina mer udda sexuella dragningar i dessa länder (Wolff 1994, s 67 ff). Ryssland skildrades som en domän där köttets lustar flödade fritt och sodomi var utbrett, en resenär berättade att ryssarna till och med låg med sina hästar (Ibid, s 11). Denna ”demi-orientalisering” av Ryssland – där sexualisering var en del – hade enligt Wolff syftet att uppfinna en barbarisk andre som motbild till det civiliserade och progressiva Europa (Ibid, s 8 ff). Även i själva Ryssland finns en tradition av sexuell orientalism. I rysk litteratur är det framförallt Kaukasus – Rysslands orient – som tillskrivs en sexuell laddning. Hos de största författarna är erotiserandet av Kaukasus ett återkommande tema. Många av ”klassikerna” har skrivit sin version av nationalskalden Pusjkins berättelse *Fången i Kaukasus*, om attraktionen mellan en rysk fånge och en vacker bergsmö. Kaukasus blev i dessa berättelser en plats där den sexualitet man tvingades förtrycka i Ryssland kunde levas ut. Sexuell orientalism används i Ryssland – liksom i Västeuropa – för att skapa sig själv gentemot sin österländske andre.

Poängen med denna genomgång av hur orienten i olika kontext givits sexuella konnotationer är att jag anser att vi i vårt homofobiska narrativ kan finna en spegelbild av detta synsätt. I denna berättelse är det istället väst som associeras med avvikande sexualitet: vi har att göra med en (homo)sexuell occidentalism. Innan vi närmare analyserar den är det nödvändigt med en kort redogörelse för ryskhetens komplicerade förhållande till väst.

3.3.2 Ryssland och dess väst

Helt avgörande för rysk nationell identitetskonstruktion är relationen till väst. Är Ryssland en del av den västerländska kultursfären, är det ett asiatiskt land eller är det varken europeiskt eller asiatiskt, utan representerar en unik alldeles egen väg? – är frågor som upptagit den ryska intelligentsian sedan mitten av 1800-talet, och som åter blivit aktuella i den postsovjetska samhällsdiskussionen (se Neumann 1996; Grier 2003). Problemet introducerades i 1840-talets berömda debatt mellan *slavofiler* och *västerlänningar*, och även om det innebär att vi förenklar menar jag att denna uppdelning fortfarande är användbar eftersom deras idéer ekar i dagens samtal om ryskhetens förhållande till väst. Kort sammanfattat kan sägas att medan

slavofilerna betonade Rysslands unicitet och det ryska folkets speciella mission i världen, en organisk gemenskap där individen var en del av den ryska samhällskroppen samt den ryska själens andliga djup menade västerlänningarna att Ryssland var och skulle sträva efter att bli ett ”normalt” europeisk land, att individen var viktigare än kollektivet samt slöt upp bakom upplysningens förnuftstro (Grier 2003, s 36 ff). En stark strömning i det postsovjetiska Ryssland är *nyslavofilismen*, en disparat ideologi som omfattas av allt från gammelkommunister till fascister, men som förenas av tron på Rysslands unicitet och kritiken mot väst (Hellberg-Hirn 1998, s 168; Karlsson 1999, s 249). Idén att Ryssland representerar något radikalt annorlunda, ett alternativ till den västerländska civilisationen, hävdar jag fungerar som ett metanarrativ i dagens ryska idédebatt. Jag menar att de kaotiska Jeltsinåren misskrediterat dem som förespråkade ett närmande mellan Ryssland och väst, och att den nyslavofila berättelsen därmed ofta får stå oemotsagd idag. Den kommer till uttryck i ryska nationalisternas utfall mot väst, i kommunistpartiets kritik av USA-imperialismen och i ortodoxa kyrkans fördömande av det ”andligt förtappade” Europa, men även i presidentens utrikespolitiska retorik. Dessa tankar genomsyrar också dagens homofobiska berättelse.

3.3.3 Sexualisering av väst

Den slavofila och nyslavofila ideologin är en typisk *occidentalistisk* berättelse, som essentialiserar och homogeniserar väst. Ian Buruma och Avishai Margalit menar att 1800-talets slavofiler var occidentalistiska pionjärer och att deras filosofi gav övriga delar av världen en modell för ”andliga attacker” på väst (2004, s 77). I Burumas och Margalits studie av olika occidentalistiska narrativ kan vi se att sexualitet – liksom i orientalisternas skapande av öst – ofta är en beståndsdel i konstruktionen av det ”dekadenta väst”: den västerländska storstaden liknas ibland vid en gigantisk bordell, och västs låga sexualmoral är en typisk angreppspunkt i occidentalistisk retorik (Ibid, s 117, 132). Mig veterligen finns det ännu inga studier av ”sexuell occidentalism”, men jag menar att det är just vad vi har med att göra i dagens homofobiska narrativ. Väst kopplas samman med homosexualitet och homosexualitet kopplas samman med väst. Liksom tjetjenen i Ryssland ofta får fungera som ett ”inre öst” föreställs den homosexuelle som en ”intern occident”.

På detta viset drar vi en linje mellan publikt narrativ och metanarrativ, mellan den ”lilla” berättelsen om homosexualitet och den ”stora” berättelsen om Ryssland och väst. Synen på sexuella avvikare kan inte skiljas från synen på väst och på Rysslands plats i världen. När metanarrativet föreställer Ryssland som en unik, organisk och andlig gemenskap kan homosexualiteten bortdefinieras och projiceras på den andre. Den stora berättelsen möjliggör idén om ett mer moraliskt, mer oskyldigt och *heterosexuellt* Ryssland, där sexuella avvikelser oundvikligen måste komma utifrån, närmare bestämt från det dekadenta väst (Jmf Healey 2001, s 253). Detta speciella sätt att föreställa och berätta den ryska nationen gör en studie av just ryssars syn på homosexualitet särskilt intressant. Jag

menar alltså att precis som att dagens homofobiska narrativ måste förstås i ljuset av metanarrativet om Rysslands plats i världen, kan vår undersökning säga oss något om just denna stora berättelse, med andra ord om den nationella självbilden i dagens Ryssland. Till detta återkommer jag i nästa kapitel.

4 Slutsatser

Jag nämnde inledningsvis att uppsatsens syfte är att 1) säga något empiriskt om dagens homofobiska berättelse i Ryssland, 2) utifrån olika teoretiska infallsvinklar försöka förstå sammankopplingen mellan nation och sexualitet i detta narrativ och 3) att se det stora i det lilla genom att utifrån berättelsen om homosexualitet försöka säga något om metanarrativet om ryskhet och Rysslands plats i världen. I tur och ordning, med utgångspunkt i syftena, vill jag nu avsluta analysen och presentera vad jag kommit fram till. Det allra sista avsnittet är inte ett resultat av undersökningen utan handlar om att ge perspektiv och komplicera bilden genom att visa på förekomsten av alternativa berättelser om homosexualitet i dagens Ryssland.

4.1 Dagens homofobiska berättelse sammanfattad

Efter många år av tystnad och osynliggörande verkar den ryska garderobsdörren öppnats åtminstone på glänt, för homosexualitet har under Putins tid till slut hamnat på agendan. I massmedia pågår sedan ett par år en häftig diskussion om ”icke-traditionell sexualitet”, t o m presidenten har tagit bladet från munnen. Jag menar att ett nytt homofobiskt narrativ håller på att formuleras. Tongivande berättare är inte minst ortodoxa kyrkan och nationalistiska grupper, men också aktörer av annan ideologisk färg stämmer in i kören (jag exemplifierade med Luzjkov och Nemtsov, två av landets mest bekanta politiker). Denna homofobiska berättelse genomsyras av ett främliggörande av den homosexuelle genom att han eller hon ställs i motsättning till den ryska nationen. Jag urskiljde i narrativet två olika sätt att ”andrefiera” den sexuella avvikaren. För det första framställs homosexualiteten som *ett hot mot Ryssland*. Resonemanget förekommer i olika varianter: det kan handla om demografi, om aidsspridning eller om klassisk statssäkerhet. För det andra kopplas homosexualiteten till *väst och dess skadliga inflytande*. Tanken tog sig uttryck i upprördhet över en allt slappare sexualmoral i Västeuropa och konspirationsteorier om homosexuella sammansvärjningar initierade av Rysslands fiender i väst.

Jag menar inte att detta är det enda narrativet om homosexualitet i dagens Ryssland, och kan inte säga något om dess folkliga utbredning. Däremot har jag fog att hävda att den är viktig och inflytelserik berättelse – bland dess artikulerare finner vi några av Rysslands absolut mäktigaste män – och den bör tas på allvar. Homosexualitet har precis börjat diskuteras öppet och jag tror att den vidare narrativa utvecklingen kommer att vara avgörande för ställningen för sexuella minoriteter i morgondagens Ryssland. Vi har all anledning att hålla ögonen öppna

för hur man behandlar homosexuella i vårt största grannland och i det avseendet hoppas jag att min uppsats tillför empirisk kunskap och täpper igen en del hål i detta i stort sett utforskade område.

4.2 Teoretiska slutsatser

Främliggörandet av den homosexuelle i dagens homofobiska narrativ innebär en intressant sammanvävning mellan nation och sexualitet. Jag konstaterade under rubriken: "den heterosexuella nationen" (1.4.3.) att dessa identitetskategorier tenderar att överlappa och samverka, inte minst utvecklades de moderna berättelserna om nation och sexualitet samtidigt och i beröring med varandra. Med hjälp av begrepp hämtade från tre olika teoriskolor försökte jag på olika sätt förstå främliggörandet av homosexuella och den komplicerade relationen mellan nation och sexualitet. Det queerteoretiska garderobsbegreppet ger insikt i en av homoförtryckets speciella egenskaper – möjligheten att gömma och förneka – och hur man i narrativet jag studerar genom att definiera den ryska nationen som heterosexuell skapar en nationell garderob. De säkerhetsteoretiska resonemangen ger oss perspektiv på utpekandet av homosexualitet som ett hot: begreppet *body politic* kastar ljus på hur homosexualiteten kopplas samman med kroppslig död och nationens undergång medan diskussionen om ontologisk säkerhet utmynnar i att det kaotiska postsovjjetiska samhällsklimatet knappast erbjuder de ideala förutsättningarna för ryska homosexuella att bli accepterade. Slutligen, med avstamp i postkolonial teori, hävdar jag att den association som görs mellan homosexualitet och väst i vårt narrativ kan förstås som en sorts sexuell occidentalism, inte helt olik den sexuella orientalism som vi återfinner i västerländsk och rysk berättartradition.

I den teoretiska diskussionen kan man finna några genomgående teman och jag vill avsluta avsnittet med att understryka två av dessa. För det första har vi hela tiden talat om *rumsliggörandet av sexualitet*: hur homo- och heterosexualitet manifesteras i rummet genom att sammanblandas med nation. Oavsett om vi talar om nationella garderober, om externalisering av fara (dvs den homosexuelle) eller om sexuell occidentalism har vi att göra med en omvandling av sexualitet till geografí. För det andra går som en röd tråd genom diskussionen tanken om den *andre inom oss*, om skillnad som ett hot men samtidigt en förutsättning för identitet. Eftersom heterosexualiteten inte kan existera utan homosexualiteten som alternativ, den trygga gemenskapen måste ha sina hot för att finnas och ryskheten förutsätter att något definieras som icke-Ryssland är de andra egentligen aldrig någon "annanstans", utan är istället "därinne" redan från början. Identiteten är aldrig ren eller trygg från sina andra, utan redan från början tjudrad vid dem, som Bhabha uttrycker det (1999, s 121). Vad vi ser i narrativet vi studerar är hur överordnade kategorier överlappar och samverkar i marginaliseringen av de andra: likhetstecken sätts mellan heterosexualitet, trygg gemenskap och ryskhet, på det viset sammankopplas homosexualitet, otrygghet och icke-ryskhet. Vi ska emellertid snart se att alliansen inte är helt vattentät.

4.3 Att skönja den stora berättelsen

En av den narrativa metodens fördelar är möjligheten att röra sig mellan berättelser på olika nivåer. Kan vi då se det stora i det lilla, d v s på grundval av vad vi vet om dagens homofobiska narrativ säga något om metanarrativet, den stora berättelsen om ryskhet och Rysslands plats i världen? Jag är medveten om att det inte är problemfritt att försöka rekonstruera ett metanarrativ, risken är att vi skapar en essentialistisk bild av att ”så här tänker man i Ryssland minsann”. Ryssarna har, menar jag, redan stereotypiserats, historicerats och förenklats alltför mycket i västerländsk forskning, ofta dras extremt långa kulturhistoriska linjer när man försöker förstå något aktuellt fenomen.

Med detta sagt vill jag ändå påstå att vår narrativanalys kan ge oss insikter om hur man idag ofta berättar Ryssland. Vi kan i talet om homosexuella skönja vissa drag ur metanarrativet om ryskheten och väst. Letandet efter inre fiender och sättet att tala om väst i det homofobiska narrativet låter oss, menar jag, ana en mer exklusiv och självsäker nationell självbild, ett metanarrativ som präglas av nyslavofila idéer om Rysslands unicitet, dess organiska gemenskap och dess andliga djup. Jag tycker mig ana ett större avståndstagande från väst än vad som var fallet för kanske tio år sedan (även om sådana tidsangivelser såklart bör tas med en nypa salt). Denna mer nationalistiska och västkritiska Rysslandsberättelse måste förstås mot bakgrund av Sovjetunionens fall, 90-talets omvälvningar och inte minst USA:s och Västeuropas politik gentemot Ryssland under denna tid. Som kalla krigets ”förlorare” behandlades ryssarna ofta på ett arrogant vis, fick höra att hela deras moderna historia var ett långt misstag och att de nu måste köpa hela det västerländska paketet. Att sådana erfarenheter kan skapa revanschistiska och antivästliga stämningar är inte förvånande. Däremot är det beklagligt att ryska homosexuella, som uppenbarligen ofta associeras med väst, verkar ha blivit en sorts gisslan i de försämrade relationerna mellan Ryssland och väst.

4.4 Öppningar

För smaken finns ingen lag,

en älskar prästen, en annan älskar prästfrun.

- ur Nikolaj Gogols *Döda själar*.

En viktig tanke inom poststrukturalismen är att identiteter aldrig kan naglas fast. Deras slutgiltiga mening är undflyende och förskjuts alltid till något annat. Eftersom den andre är en förutsättning för identitet kommer han alltid att hemsöka och destabilisera jaget och orsaka läckor i våra kategorier.

Ingen berättelse är utan konkurrens, det finns alltid alternativa historier som utmanar maktens monopol att berätta hur världen hänger samman. Sådana motnarrativ kan enligt Bhabha erbjuda möjligheter till frigörelse då de ger en

”marginal för ifrågasättande som skapar en identitetens och auktoritetens subversiva glidning” (Bhabha 1999, s 122). Jag menar att det i Ryssland finns flera alternativa berättelser som utmanar det nya homofobiska narrativet. Det finns inte minst en tradition av ironisk distans till sin nästa, som innebär att inte lägga sig i grannens liv så länge det inte rör en själv. Detta godmodigt toleranta synsätt, som jag försökte illustrera med Gogolcitatet ovan, står i bjärt kontrast med den mer totalitära tradition som det homofobiska narrativet representerar.

Något som verkligen grumlar våra kategorier är den ”queera nationalism” som vi kan finna i den ryska extremhögern. För den som är bekant med Vladimir Zjirinovskij, nationalistpolitikern som blivit ökad genom uttalanden om att återerövra Finland och deportera alla invandrare, är det kanske förvånande att han är den ende etablerade politiker som konsekvent försvarar homosexuellas rättigheter i Ryssland (se Baer 2005b; Essig 1999, s 150). Ett annat exempel är den excentriske ledaren för fascistiska nationalbolsjevikerna, Edvard Limonov, som är (eller åtminstone anses vara) bisexuell och har ett förflutet som författare av homoerotisk litteratur (Essig 1999, s 149). Att Rysslands två kändaste nationalistpolitiker har tydligt queera drag är ett tydligt exempel på hur kategorier läcker. Min poäng är inte att ryska homosexuella ska jubla över dessa tveksamma ”vänner”, utan att exemplen Zjirinovskij och Limonov visar att överlappningen mellan ryskhet och heterosexualitet inte är självklar, utan en instabil allians som inte behöver vara för alltid.

5 Referenser

5.1 Primärmaterial

- interfax-religion.ru*: ”Pis'mo patriarcha Moskovskogo i vseja Rusi Aleksija II meru Moskvu J. Luzjkovu po povodu idei provedenija v stolitse gej-parada.” Hämtat 2006-05-17 på www.interfax-religion.ru/?act=documents&div=364
- ANN, 2006-04-17. ”Deputy Mosgordumy obnaruzjili v sjkolach razvratnikov” Hämtat på www.annews.ru
- Argumenty i Fakty, mars 2007. ”O pod'eme rozjdajemosti v Rossiji”.
- Argumenty i Fakty, april 2006, nr 14. ”Mitropolit Kirill: Grech stanovits'a modnym, i eto opasno”
- Argumenty i Fakty, april 2006, nr 16. ”Vozmoznaja li demokratija po-nasjemu?”
- gayrussia.com*: presskonferens med Vladimir Putin, hämtat 2007-02-02 på www.gayrussia.com/actions/detail.php?ID=8459
- Izvestija, 2006-09-04. ”Pochemu u Luzjkova drognul golos?”
- Kommersant, 2006-05-22. ”Opros: Vam mesjajut geji?”
- Molodjozj Moskvu* 2007-09. ”Kontseptsija gorodskoj tselevoj programmy 'Molodjozj Moskvu' (2007-2009)”. Hämtat 2007-04-23 på www.mos.ru
- Novyje Izvestija, 2006-06-22. ”Srok – do pjati let... otdycha. Za propaganda gomoseksualizma chot'at nakazyvat' otstraneniem ot raboty”.
- Platonov, V M, april 2006. *Obrasjtjenije. O neobchodimosti prinjatija gosudarstvennoj programmy profilaktiki VITj-infektsii v Rossijskoj Federatsii*. Moskvas stadsduma.
- RIA Novosti, 2007-04-02. ”Aleksij II osudil propagandu odnopolych brakov i gej-parady”.

5.2 Sekundärmaterial

- Aldrich, Robert, 2003. *Colonialism and Homosexuality*. London och New York: Routledge.
- Alvesson, Mats – Deetz, Stanley, 2000. *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderson, Benedict, 1991. *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.

- Baer, Brian James, 2005a. "Engendering Suspicion: Homosexual Panic in the Post-Soviet *Detektiv*" i *Slavic Review* 64, nr 1.
- Baer, Brian James, 2005b. "The New Visibility: Representing Sexual Minorities in the Popular Culture of Post-Soviet Russia" i Stulhofer, Aleksandar – Sandfort, Theo (red). *Sexuality and Gender in Postcommunist Eastern Europe and Russia*. New York: The Hayworth Press.
- Banting, Mark *et al*, 1998. "Sexuality" i Kelly, C – Shepard, D (red). *Russian Culture Studies. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Bergström, Göran – Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bhabha, Homi, 1999. "Att minnas Fanon. Självvet, psyket och det koloniala tillståndet" i Eriksson, Catharina – Eriksson Baaz, Maria – Thörn, Håkan (red). *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.
- Billig, Michael, 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Brown, Michael P, 2000. *Closet Space. Geographies of Metaphor from the Body to the Globe*. London: Routledge.
- Buruma, Ian – Margalit, Avishai, 2004. *Occidentalism. The West in the Eyes of its Enemies*. New York: Penguin.
- Butler, Judith, 2005. *Könet brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Campbell, David, 1992. *Writing Security. United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Connell, R W, 1996. *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Dalby, Simon, 1997. "Contesting an Essential Concept: Reading the Dilemmas in Contemporary Security Discourse" i Krause, Keith – Williams, Michael C (red). *Critical Security Studies. Concepts and Cases*. New York: Routledge.
- Devine, Fiona, 2002. "Qualitative Methods" i Marsh, David – Stoker, Gerry (red). *Theory and Methods in Political Science*. Basingstoke och New York: Palgrave (andra upplagan).
- Edelman, Lee, 1992. "Tearooms and Sympathy, or, the Epistemology of the Water Closet" i Parker, Andrew – Russo, Mary – Sommer, Doris – Yaeger, Patricia (red). *Nationalisms and Sexualities*. New York och London: Routledge.
- Essig, Laurie, 1999. *Queer in Russia. A Story of Sex, Self, and the Other*. Durham och London: Duke University Press.
- Foucault, Michel, 2002. *Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Gogol, N V, 1953 (1842). *Mertvyje dusji*. Moskva: Gosudarstvennoje Izdatel'stvo Detskoj Literatry.
- Grier, Philip T, 2003. "The Russian Idea and the West" i Bova, Russell (red). *Russia and Western Civilization. Historical and Cultural Encounters*. London: M E Sharpe.
- Hall, Donald E, 2003. *Queer Theories*. Basingstoke: Palgrave.

- Healey, Dan, 2001. *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent*. Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Hellberg-Hirn, Elena, 1998. *Soil and Soul. The Symbolic World of Russianness*. Aldershot: Ashgate.
- Huysmans, Jef, 1998. "Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier" i *European Journal of International Relations*, nr 4, vol 2.
- Karlsson, Klas-Göran, 1999. *Historia som vapen. Historiebruk och Sovjetunionens upplösning 1985-1995*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kinnwall, Catarina, 2004. "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security" i *Political Psychology*, nr 5, vol 25.
- Kon, Igor S, 1995. *The Sexual Revolution of Russia. From the Age of the Czars to Today*. New York: The Free Press.
- Kon, Igor S, 1998. *Moonlight Love*. Hämtad 2006-08-02 på www.gay.ru/english/history/kon/
- Kon, Igor S, 2005a. *Liki i maski odnopoloj ljubvi. Lunnyj svet na zare*. Moskva: Astrel'.
- Kon, Igor S, 2005b. *Seksual'naja kul'tura v Rossiji. Klubnitjka na berezke*. Moskva: Ajris-Press.
- Kon, Igor S, 2005c. "Sexual Culture and Politics in Contemporary Russia" i Stulhofer, Aleksandar – Sandfort, Theo (red). *Sexuality and Gender in Postcommunist Eastern Europe and Russia*. New York: The Hayworth Press.
- Kosofsky-Sedgwick, Eve, 1990. *The Epistemology of the Closet*. London: Penguin Books.
- Loomba, Ania, 2006. *Kolonialism/Postkolonialism. En introduktion till ett forskningsfält*. Stockholm: Tankekraft.
- Mach, Zdzislaw, 1993. *Symbols, Conflict and Identity*. Albany: State University of New York Press.
- Mosse, George L, 1997. *Nationalism and Sexuality. Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. New York: Howard Fertig.
- Neumann, Iver B, 1996. *Russia and the Idea of Europe. A Study in Identity and International Relations*. London: Routledge.
- Parker, Andrew – Russo, Mary – Sommer, Doris – Yaeger, Patricia, 1992. "Introduction" i Parker, Andrew – Russo, Mary – Sommer, Doris – Yaeger, Patricia (red). *Nationalisms and Sexualities*. New York och London: Routledge.
- Patterson, Molly – Monroe, Kristen Renwick, 1998. "Narrative in Political Science" i *Annual Review of Political Science*, nr 1, vol 1.
- Persson, Emil, 2006. *Moskva är inte Sodom! En diskussion om identitet, maskulinitet och synen på homosexualitet i dagens Ryssland*. Kandidatuppsats. Lunds universitet, institutionen för Öst- och Centraleuropastudier.
- Petersson, Bo, 2003. "Intervjubarerade studier av kollektiva identiteter" i Petersson, Bo – Robertson, Alexa (red). *Identitetsstudier i praktiken*. Malmö: Liber.

- Petersson, Bo, 2006. *Stories about strangers. Swedish media constructions of socio-cultural risk*. Lanham: University Press of America.
- Puri, Jyoti, 2004. *Encountering Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Said, Edward W, 2004. *Orientalism*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Somers, Margaret R – Gibson, Gloria D, 1994. "Reclaiming the Epistemological 'Other': Narrative and the Social Constitution of Identity" i Calhoun, Craig (red). *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Sullivan, Nikki, 2003. *A Critical Introduction to Queer Theory*. New York: New York University Press.
- Söderström, Göran, 2000. "Kejne- och Haijbyaffärerna" i Andreasson, Martin (red). *Homo i Folkhemmet. Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*. Göteborg: Anamma.
- Weldes, Jutta *et al*, 1999. "Introduction: Constructing Insecurity" i Weldes, Jutta *et al* (red). *Cultures of Insecurity. States, Communities and the Production of Danger*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wolff, Larry, 1994. *Inventing Eastern Europe. The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press.
- Yuval-Davis, Nira, 1997. *Gender and Nation*. London: Sage Publications.
- Özkirimli, Umut, 2000. *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*. Basingstoke och New York: Palgrave.